

**MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE
UNIVERSITATEA „1 DECEMBRIE 1918” ALBA IULIA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOLOGIE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE ISTORIE**

TEZĂ DE DOCTORAT

(Rezumat)

**COORDONATOR ȘTIINȚIFIC:
PROF. UNIV. DR. CORNEL ALEXANDRU TATAI**

**DOCTORAND:
SORIN VALER RUSSU**

**ALBA IULIA
2013**

**MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE
UNIVERSITATEA „1 DECEMBRIE 1918” ALBA IULIA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOLOGIE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE ISTORIE**

**Biserică, istorie și cultură în ziarul „Unirea”
de la Blaj, de la apariție la Marea Unire
(1891-1918)**

(Rezumat)

**COORDONATOR ȘTIINȚIFIC:
PROF. UNIV. DR. CORNEL ALEXANDRU TATAI**

**DOCTORAND:
SORIN VALER RUSSU**

**ALBA IULIA
2013**

CUPRINS

INTRODUCERE	6
--------------------------	----------

I. ZIARUL „UNIREA” (1891-1918) - PREZENTARE GENERALĂ

I.1. Prezentarea ziarului <i>Unirea</i>	15
I.1.1. Contextul apariției ziarului <i>Unirea</i>	15
I.1.2. Descrierea ziarului <i>Unirea</i>	23
I.1.3. Finanțarea ziarului <i>Unirea</i>	25
I.2. Structura editorială.....	30
I.2.1. Articole de fond	30
I.2.2. Rubrica <i>Feuilleton</i>	33
I.2.3. Revista bisericească	34
I.2.4. Revista politică	35
I.2.5. Rubrica <i>Corespondinție</i>	36
I.2.6. <i>Parte științifică-literară</i>	37
I.2.7. Rubrici informative	39
I.2.8. Reclame	41
I.3. Colectivul redacțional	48
I.3.1. Redactorii ziarului	49
I.3.1.1. Dr.Vasile Hossu (nr.1/3.01.1891 – nr.32/ 6. 08 .1892).....	49
I.3.1.2. Dr.Victor Szmigelski (nr.33/13.08.1892 – nr.51/24.12.1898).....	52
I.3.1.3. Dr.Vasile Suci (nr.52/31.12.1898 – nr.8/ 24.02.1900)	54
I.3.1.4. Aurel C. Domșa (nr.9/ 3.03.1900 – nr.136/ 31.12.1912).....	55
I.3.1.5. Augustin Gruția (nr.1/ 4.01.1913 – nr.9/ 30.01.1913) / nr.38/22.04.1915 – nr.104/ 22.10.1915).....	57
I.3.1.6. Vasile Moldovan (nr.10/ 1.02.1913 – nr.52/ 26.05.1914)	58

I.3.1.7. Emil Tătar (nr.53/ 30.05.1914 – nr.37/ 17.04.1915)	59
I.3.1.8. Dr.Ioan Suci (nr.105-106/ 2.11.1915 – nr.69/ 9.11.1918)	60
I.3.1.9. Ovidiu Hulea (nr.1/12.11.1918 – nr.39/ 31.12.1918)	61
I.3.2. Colaboratori consecvenți	63
I.3.3. Colaboratori ocazionali	66
I.3.4. Corespondenți	66
I.3.5. Colaboratori anonimi	67

II. ZIARUL „UNIREA” - INSTRUMENT DE EMANCIPARE ȘI RIDICARE A CONȘTIINȚEI RELIGIOASE ȘI NAȚIONALE

II.1. Reflectarea Bisericii Române Unite cu Roma în ziarul *Unirea* prin prisma elementului religios și național

II.1.1. Interesul Bisericii pentru ridicarea conștiinței religioase

II.1.2. Instruirea clerului

II.1.3. Dotarea clerului

II.1.4. Sprijinul financiar al clerului – congrua

II.2. Implicarea Bisericii în revigorarea conștiinței naționale

3

II.2.1. Conștiința religioasă și națională prin învățământul confesional unit

II.2.2. Legea grădiniilor și asilelor de copii

II.2.3. Reforma gimnaziilor

II.2.4. Seminarele teologice

II.2.5. Manualele școlare

II.2.6. Salarizarea învățătorilor

II.3. Introducerea căsătoriei civile în Transilvania .. 101

**III. ZIARUL „UNIREA” CA SURSĂ
ISTORICĂ**

.....105

III.1. Evenimente istorice majore ale epocii în intervalul
1891-1918..... 105

III.1.1. Detalii ale unor evenimente bisericești
interne..... 105

III.1.1.1. Moartea Arhiepiscopului și Mitropolitului
Ioan Vancea de Buteasa (1892)..... 105

III.1.1.2. Alegerea Arhiepiscopului și Mitropolitului
Victor Mihali de Apșa (1894)..... 109

III.1.1.3. Alegerea episcopului de Lugoj, Dimitrie
Radu (1896)..... 112

III.1.1.4. Moartea episcopului de Oradea-Mare, Mihai
Pavel (1902)..... 114

III.1.1.5. Alegerea episcopului de Lugoj, Vasile Hossu
(1903)..... 115

III.1.1.6. Moartea episcopului Ioan Sabo (1911).... 116

III.1.1.7. Alegerea episcopului de Lugoj, Valeriu
Traian Frentiu (1913)..... 117

III.1.1.8. Moartea episcopului Vasile Hossu
(1916).... 119

III.1.1.9. Alegerea episcopului de Gherla, Iuliu Hossu
(1917)..... 12

1

III.1.1.10. Moartea Arhiepiscopului și Mitropolitului
Victor Mihali (1918)..... 122

III.1.2. Detalii ale unor evenimente bisericești
externe..... 124

III.1.2.1. Moartea Papei Leo al XIII-lea (1903)..... 124

III.1.2.2. Alegerea Papei Pius al X-lea (1903)..... 126

III.1.2.3. Moartea Papei Pius al X-lea (1914)..... 126

III.1.2.4. Alegerea Papei Benedict al XV-lea (1914).....	12
7	
III.1.3. Detalii ale unor evenimente laice.....	129
III.1.3.1. Declanșarea Primului război mondial.....	129
III.1.3.2. Procesul ziarului <i>Unirea</i>	132
III.2. Istorie națională și istorie bisericească: întrepătrunderi	145
III.2.1. Implicarea Bisericii Române Unite în actul Unirii. Detalii	146
III.2.2. Implicarea ziarului <i>Unirea</i> în pregătirea Unirii de la 1918. Detalii	154
IV. ZIARUL „UNIREA” - PROMOTOR AL CULTURII CA MIJLOC DE CONSERVARE AL ELEMENTULUI IDENTITAR ROMÂNESC DIN TRANSILVANIA	162
IV.1. Biserica Română Unită, promotor al culturii.....	162
IV.2. Progres și emancipare prin cultură instituțională.....	167
IV.2.1. Muzee.....	169
IV.2.2. Biblioteci.....	177
IV.2.3. Teatru.....	181
IV.2.4. Societăți de lectură.....	196
IV.3. Artă și artiști: consemnări ale vremii în ziarul <i>Unirea</i>	198
IV.3.1. Muzică.....	199
IV.3.2. Pictură.....	211
CONCLUZII	223
BIBLIOGRAFIE	241
ANEXE	253

INTRODUCERE

Prezentul demers științific, a cărui temă de cercetare este intitulată *Biserică, istorie și cultură în ziarul „Unirea” de la Blaj, de la apariție la Marea Unirea (1891-1918)* se încadrează în preocupările actuale prioritare ale istoricilor Bisericii Române Unite cu Roma, de valorificare a tuturor surselor existente, în vederea reconstituirii obiective a trecutului acestei Biserici.

Istoria consemnează pe plan național și internațional interzicerea Bisericii Unite din România de către regimul comunist, efectul imediat fiind arestarea tuturor episcopilor săi, a sute de preoți, călugări, călugărițe, dar și laici, cu scopul obligării acestora de a se integra în Biserica Ortodoxă Română. În același context, au fost închise toate unitățile școlare, de la nivel primar la nivel universitar. Bibliotecile, arhivele, publicațiile acestei Biserici au fost distruse în mare parte, fie în cadrul procesului de transferare spre alte unități păstrătoare, cum ar fi Arhivele Naționale, diferite biblioteci de stat sau ale Bisericii Ortodoxe, fie în cadrul unor manifestații îndreptate împotriva *elementelor reacționare imperialiste, a dușmanilor poporului*.

Strategia urmărită de regimul comunist, în cazul Bisericii Greco-Catolice, viza o amplă acțiune de distrugere a oricărui document referitor sau aparținător acesteia. În parte, acțiunea a avut efectul scontat: cărți, manuscrise, documente, opere de artă de o inestimabilă

valoare s-au pierdut definitiv, istoricilor revenindu-le doar rolul de a consemna existența lor la un moment dat. Din fericire, așa cum menționam anterior, acțiunea a reușit doar în parte, beneficiind astăzi de diferite fonduri documentare aflate în Arhiva Națională a unor județe sau păstrate în biblioteci de stat sau private.

Am identificat, în cadrul activității de cercetare, două neajunsuri majore: discontinuitatea cronologică a documentelor și plasarea geografică diferită a aceleiași serii de documente. Practic, colecții întregi de documente se află dispersate în diferite instituții din diferite localități. În speță, principala sursă a temei de cercetare este reprezentată de ziarul *Unirea* de la Blaj, a cărui colecție, încadrată între anii 1891, anul apariției, și anul 1918, anul Marii Uniri, o regăsim în mod fragmentar pe teritoriul mai multor județe, în instituții cu preocupări uneori similare, alteori diferite. Factorul de risc în acest caz este unul asumat; în etapa preliminară am reușit întregirea colecției prin completarea cu numerele sau anii lipsă.

Interesul manifestat de istorici în munca de cercetare față de documentele teologice, fie de natură dogmatică, fie de natură juridică, a privat ziarul *Unirea* de o cercetare profundă, prin prisma documentului istoric în sine. Practic, acest ziar a fost omis de cercetători, chiar dacă nu în totalitate, oferindu-ne azi posibilitatea fructificării ineditului cuprins în miile de pagini-document ale colecției acestui ziar.

Noutatea acestui demers științific constă tocmai în refacerea colecției integrale a ziarului, fapt realizat în prezent, și exploatarea acestuia ca sursă istorică. Pertinența lucrării are la bază informația completă, ce permite o vedere interpretativă de ansamblu, fără riscul existent în trecut de a omite potențiale *documente*.

Pornind de la acest reper, putem aborda analiza stadiului actual al cunoașterii în domeniu, atât pe plan național cât și internațional, raportându-ne la o literatură de specialitate redusă ca volum, folosirea noțiunii de *referințe recente* fiind oarecum improprie. Constatăm că realizările pe plan național sunt insuficiente din punct de vedere cantitativ și științific, importanța temei nefiind un atu în abordarea ei de către istorici. Susțin această afirmație prin lipsa unor lucrări de referință în intervalul 1948-1989, perioadă prohibită oricăror scrieri de specialitate legate de Biserica Română Unită.

Ultimii 20 de ani consemnează apariția unor lucrări, care includ în tematica lor și referințe la Biserica, istoria și cultura blăjeană, tratate prin prisma istoricului bisericesc. Am reușit identificarea unui număr redus de lucrări, cu o tematică asemănătoare, majoritatea tratând tangențial subiectul, amintind pasager diferite aspecte utile temei noastre de cercetare, din păcate multe dintre acestea oferind informații incomplete sau eronate. Cât privește stadiul actual al cunoașterii în domeniu pe plan internațional, pot afirma că literatura de specialitate este inexistentă.

Ca sursă bibliografică principală am folosit colecția colecția ziarului *Unirea* pentru intervalul de timp avut în vedere de cercetarea noastră și am demonstrat pe parcursul lucrării, că acest ziar poate fi considerat sursă istorică, prin prisma elementelor caracteristice sursei și exemplurilor relevante în acest sens.

Bibliografia prezentei lucrări cuprinde titluri studiate până la momentul actual, însă lista este deschisă procesului de completare cu noi lucrări avute în vedere. Documentele inedite, descoperite cu ocazia procesului de documentare, întregesc informațiile existente în ziar

și despre acest ziar, unele dintre ele obligându-ne să reconsiderăm o serie de afirmații pripite. În condițiile date, consider că realizarea prezentei lucrări științifice, reprezintă o necesitate reală, atât pentru bibliografia de specialitate, cât și pentru istoria Bisericii Unite, contribuind la refacerea *mozaicului* de informații ce întregesc ansamblul istoriei generale.

I. ZIARUL „UNIREA” (1891-1918) - PREZENTARE GENERALĂ

Privind retrospectiv istoricul presei blăjene patronată de Biserica Română Unită, remarcăm apetența reprezentanților de seamă ai acestei instituții, precum și intuiția acestora de împlinire a scopului religios și național și prin presă. O abordare individuală a celor două elemente, religios și național, ar fi eronată în contextul atitudinii profund românești a Bisericii, schimbând fundamental imaginea de ansamblu a luptei poporului român din Transilvania pentru păstrarea identității naționale și culturale.

Apariția unui nou organ de presă, cu caracter bisericesc și politic, trebuie privită ca un demers instituțional bine fundamentat, cu implicații majore în aria de difuzare, având o largă perspectivă de dezvoltare viitoare. Este cazul ziarului *Unirea* de la Blaj, ce poartă mențiunea *foiță bisericească-politică*, al cărui prim număr este editat la data de 3 ianuarie 1891.

Fondatorii ziarului au fost preoții profesori dr.Alexandru Grama, dr.Augustin Bunea, dr.Izidor Marcu, dr.Victor Szmigelski și dr.Vasile Hossu. Cei cinci fondatori au numit, de comun acord, noul ziar, *Unirea*, în cinstea unirii bisericești de la 1700. Având ca punct de referință deviza programului ziarului *Unirea*, proclamată

de redactorul Vasile Hossu de la apariția primului număr al ziarului, *Dumnezeu, țara mea și neamul meu!*, întrezărim cele două direcții principale de abordare: ziarul ca platformă de propagandă bisericească și asumarea luptei pentru păstrarea identității naționale românești în Transilvania.

Ziarul apare pe durata întregii sale existențe în format A3, având titlul ziarului centrat în partea superioară a paginii, încadrat de două casete informative. Prima, poziționată în partea stângă a titlului, are mențiunea *Abonamentulu* și cuprinde informații referitoare la prețul acestuia, a doua casetă, poziționată în partea dreaptă a titlului, are mențiunea *Inserțiuni* și conține informații legate de prețul publicării articolelor publicitare și a reclamelor.

Inițial, ziarul are o apariție săptămânală, în ziua de sâmbătă. Din data de 4 martie 1911, cu numărul 10 al ziarului, acesta are trei apariții săptămânale, în zilele de marți, joi și sâmbătă. Din data de 5 iunie 1918, ziarul va avea două apariții săptămânale, în zilele de miercuri și sâmbătă, până în data de 9 noiembrie 1918, cu numărul 69 al ziarului. Din data de 12 noiembrie 1918, ziarul își va schimba proprietarul, forma, conținutul și colectivul redacțional, devenind ziarul de propagandă al Consiliului Național Român din Blaj.

II. ZIARUL „UNIREA” - INSTRUMENT DE EMANCIPARE ȘI RIDICARE A CONȘTIINȚEI RELIGIOASE ȘI NAȚIONALE

După eșecul Revoluției de la 1848, dezideratele naționale au fost preluate și statutate de instituția Bisericii, Unită și Ortodoxă, fiecare dintre acestea

urmărindu-și propria afirmare și prin prisma elementului național. Propaganda bisericească cu accente dogmatice a fost deseori întrepătrunsă de propaganda națională, încercându-se astfel specularea elementului național, românesc, în interesul religios propriu. Cele aproape două secole care s-au scurs de la unirea bisericească au adus schimbări majore pe harta bisericească a Transilvaniei.

Biserica Unită a profitat de recunoașterea oficială a caracterului său românesc și a reușit prin aceasta să ofere perspectiva viitoare a națiunii române transilvănene. Evident, această perspectivă era strâns legată de emanciparea poporului, de evoluția pozitivă a conștiinței naționale și religioase.

Biserica a urmărit în demersul său ambele componente, religioasă și națională, ca un tot unitar convergent spre împlinirea dezideratului major, unitatea națională. Cu siguranță, ambele Biserici urmăreau și doreau unitatea națională, dar fiecare dintre ele considera firesc ca această unitate să fie în jurul propriei confesiuni. Acest interes a stârnit ample polemici între susținătorii celor două instituții bisericești, presa intervenind în dispută, uneori în calitate de jucători, alteori în calitate de arbitri.

Ridicarea conștiinței religioase a românilor transilvăneni, ca prim efect al procesului de emancipare religioasă, era, în viziunea Bisericii Unite, fundamentul conștiinței naționale, factor indispensabil în atingerea scopului final reprezentat de dezideratul unirii. Reușita acestui demers presupunea și depindea însă de o serie de acțiuni premergătoare, atât la nivelul propriului cler, cât și la nivelul laicilor. Rolul preotului în cadrul comunității parohiale devenea esențial, chiar determinant în procesul educativ și civilizator al poporului, datorită contactului

permanent cu propriii credincioși și, prin extindere, cu întreaga comunitate românească. Pentru popor, preotul era nu doar păstorul sufletesc, ci și modelul demn de urmat în viața cotidiană.

Pornind de la această considerație, Biserica a acordat pregătirii clerului o atenție deosebită, calitatea prestației acestora fiind în bună măsură rezultatul educației morale și a cunoștințelor dobândite în seminarele teologice. Era nevoie însă de o continuare a procesului instructiv-educativ, atât pentru evitarea plafonării, a rutinei, cât și pentru formarea permanentă a preotului.

III. ZIARUL „UNIREA” CA SURSĂ ISTORICĂ

Studiul urmărește două coordonate pe direcția evenimentelor bisericești, interne și externe, și pe cea a evenimentelor laice. Prin cele zece puncte distincte, identificate astfel, *Moartea Arhiepiscopului și Mitropolitului Ioan Vancea de Buteasa (1892)*, *Alegerea Arhiepiscopului și Mitropolitului Victor Mihali de Apșa (1894)*, *Alegerea episcopului de Lugoj, Dimitrie Radu (1896)*, *Moartea episcopului de Oradea-Mare, Mihai Pavel (1902)*, *Alegerea episcopului de Lugoj, Vasile Hossu (1903)*, *Moartea episcopului Ioan Sabo (1911)*, *Alegerea episcopului de Lugoj, Valeriu Traian Frențiu (1913)*, *Moartea episcopului Vasile Hossu (1916)*, *Alegerea episcopului de Gherla, Iuliu Hossu (1917)* și *Moartea Arhiepiscopului și Mitropolitului Victor Mihali (1918)*, cercetarea științifică a evenimentelor amintite mai sus, relevă existența unor aspecte inedite sau puțin studiate și demonstrează încă o dată veridicitatea ziarului *Unirea* ca sursă istorică.

Evenimentele bisericești externe, prezentate în patru puncte, sunt identificate astfel: *Moartea Papei Leo al XIII-lea (1903)*, *Alegerea Papei Pius al X-lea (1903)*, *Moartea Papei Pius al X-lea (1914)* și *Alegerea Papei Benedict al XV-lea (1914)*. Și în acest caz rezultatele cercetării au confirmat ipoteza conform căreia ziarul *Unirea* poate fi utilizat ca sursă istorică.

Istorie națională și istorie bisericească: întrepătrunderi, reprezintă o analiză a gradului și a modalităților de implicare a Bisericii Unite la nivel instituțional în pregătirea actului Unirii de la 1918. *Implicarea Bisericii Române Unite cu Roma în actul Unirii. Detalii*, oferă date despre rolul episcopilor și al preoților în pregătirea Consiliilor Naționale orășenești și comunale, al Gărzilor naționale, în localitățile cu populație preponderent românească din Transilvania.

Parohiile românești, unite și ortodoxe, au servit ca structură principală în realizarea unirii, în fruntea lor regăsindu-se, în cele mai multe cazuri, chiar preoții parohi. Participării seminariștilor teologi de la Blaj la pregătirea instituțiilor ce urmau să asigure preluarea structurilor administrative și militare în Transilvania îi este, de asemenea, rezervat un fragment al acestei lucrări.

Marea Adunare Națională de la 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia, consemnează reprezentarea celor două Biserici românești din Transilvania, Ortodoxă și Unită, la cel mai înalt nivel ierarhic: episcopul ortodox Miron Cristea, viitor patriarh, și episcopul unit Iuliu Hossu, cunoscut publicului larg pentru citirea Proclamației Unirii.

Implicarea ziarului *Unirea* în pregătirea Unirii de la 1918 oferă informații interesante și detalii ale implicării principalului mijloc mediatic al Bisericii

Unite, ziarul *Unirea* de la Blaj. Preluarea acestui ziar bisericesc și transformarea sa temporară în principalul mijloc de propagandă al Consiliului Național Român din Blaj s-a dovedit a fi esențială și indispensabilă pentru comunicarea în timp real a informațiilor de la *Centru* spre populație.

Remarcăm două tipuri de articole publicate în numerele de propagandă: articole document, gen apeluri, comunicate, manifeste, ordine și articole patriotice, gen îndemnuri entuziaste, poezii, etc. Profesionalismul redactorilor și experiența redacției, au creat un aparat propagandistic modern și eficient. Dominată numeric de preoți uniți, redacția a imprimat articolele publicate și o doză de subiectivism, identificat cu punctul de vedere împărtășit de Biserica Unită. După *Unirea* de la 1918, ziarul revine treptat, prin etape succesive, la forma avută inițial, cu mici modificări inerente procesului de transformare.

CAP. IV. ZIARUL „UNIREA” - PROMOTOR AL CULTURII CA MIJLOC DE CONSERVARE AL ELEMENTULUI IDENTITAR ROMÂNESC DIN TRANSILVANIA162

Timp de aproape două secole, activitatea culturală inițiată și patronată de Biserica Unită a depins în mare măsură de dorința episcopilor de a afirma Biserica și pe acest plan, folosit de multe ori ca paravan al emancipării naționale. Realitățile de ordin istorico-politic au obligat Biserica la măsuri ce vizau încurajarea și sprijinirea tuturor domeniilor culturale, ca mijloace de conservare a elementului românesc din Transilvania.

Evoluția necesităților spirituale și materiale ale poporului român din Transilvania a determinat Biserica

Unită să-și asume instituțional rolul de promotor al culturii. Dacă în prima etapă cultura era promovată de Biserică prin voința unilaterală a episcopului, conform scopului urmărit, cea de-a doua etapă este marcată de o schimbare radicală de optică, cultura fiind regăsită în textul Sinodului Provincial al III-lea din anul 1909.

Includerea în normele Bisericii Unite a articolelor privind crearea unui fond care să permită continuitatea unor acțiuni culturale, precum și dezbaterea publică inițiată de ziarul *Unirea* pe acest subiect, a deschis o adevărată *cutie a Pandorei* legată de instrucția preoților pe tărâm legislativ bisericesc și civil. Sume de bani consistente, ce puteau fi direcționate spre diverse acțiuni culturale, erau pierdute anual datorită ignoranței și neștiinței preoților. Populația rurală era expusă indirect acestor pierderi, dacă luăm în considerare faptul că în cele mai multe cazuri țăranul apela la preot ca intermediar în relația cu Statul.

La nivel instituțional cât și la nivel individual, cultura imprimă ritmul emancipării unui popor. Speța poporului român transilvănean nu face excepție de la aceste principii, fiind diferit doar contextul aplicabilității acestora. Într-un Imperiu dualist austro-ungar, în care românii ca entitate culturală erau discriminați permanent, supuși procesului maghiarizării forțate la toate nivelele, în care legitima dorință a păstrării identității naționale românești era privită ca un act de răzvrătire împotriva *stăpânirii*, a vorbi despre o mișcare culturală națională pare aproape irațional.

Și totuși, această mișcare culturală a existat prin cele două Biserici românești din Transilvania, cea Unită și cea Ortodoxă. Aria și libertatea de acțiune a fiecărei Biserici depindea de statutul avut în raport cu Imperiul.

Complementar acestei mișcări culturale instituționalizate a existat și o mișcare culturală formată din individualități de excepție din domeniul muzicii, picturii și literaturii. Ansamblul acțiunilor acestei mișcări culturale complementare a avut un impact mult mai direct și a fost resimțit mult mai profund de populația românească prin simplitatea și ușurința înțelegerii acestora. Gradul mare de analfabetism din rândul populației românești din Transilvania, în special în mediul rural, a obligat Biserica Unită să-și prioritizeze acțiunile și domeniile pe care avea să le tuteleze.

CONCLUZII223

Abordarea cercetării în sine poate să surprindă, analiza ziarului *Unirea* fiind făcută prin prisma documentului istoric și nu al organului de presă. Pentru prima dată după anul 1948, am reușit întregirea colecției ziarului *Unirea*, fiind unicul exemplar complet, atât în variantă tipărită, cât și pe suport electronic, al acestei colecții, pentru perioada vizată de cercetarea științifică. Pornind cu acest avantaj, demersul științific s-a bazat pe informația corectă, ieșindu-se din sfera presupunerilor sau a ipotezelor, rezultatul fiind o interpretare obiectivă, cu argumente documentate științific.

Intenția Bisericii de a ridica nivelul conștiinței religioase a propriilor credincioși se încadrează în misiunea sa sacră, conformă credinței creștine. Ea nu s-a limitat însă doar la acest segment al populației românești unite, ci a vizat marea masă a românilor transilvăneni. Era nevoie de întreaga suflare românească, *unită în cuget și simțiri* pentru realizarea dezideratului unirii. Ridicarea conștiinței religioase era efectul emancipării dorite și promovate de Biserică. Reușita acestui demers

presupunerea însă o pregătire a tuturor factorilor implicați, primii vizați fiind preoții.

Biserica Unită era activ implicată împotriva tuturor demersurilor politice inițiate de guvern împotriva românilor transilvăneni, preoții fiind adevărați activiști pentru cauza unității naționale. Eficiența lor s-a dovedit salutară în nenumărate rânduri, poziția și atitudinea acestora în preajma unirii fiind determinantă.

Alături de conștiința religioasă, Biserica a pus un accent deosebit pe ridicarea conștiinței naționale a poporului român transilvănean, ca fundament al realizării unirii. Cel mai relevant factor al identificării unei națiuni este limba acesteia. Acest lucru era cunoscut de Biserică și, în egală măsură, de guvernul ungar care a încercat prin diferite inițiative legislative să combată folosirea limbii române. Domeniul vizat era învățământul confesional, unicul acceptat cu limba de predare română.

Ziarul *Unirea* a contribuit esențial la procesul emancipării poporului român, prin informațiile pertinente transmise în cadrul diferitelor articole publicate, prin implicarea activă și sprijinul efectiv al colectivului redacțional acordat Bisericii și preoților în acțiunile întreprinse. Dezideratul unirii nu ar fi fost posibil fără atingerea unui anumit nivel al conștiinței religioase și naționale a poporului. Conștiința, atât religioasă, cât și națională, a determinat seria acțiunilor întreprinse de popor pentru păstrarea și afirmarea identității naționale, contribuind esențial la actul unirii de la 1918.

În ansamblul ei, lucrarea reprezintă un pionierat, oferindu-ne satisfacția descoperirii unor documente inedite, a căror valoare pune în evidență caracterul de document istoric al ziarului *Unirea*. Rezultatele obținute

conturează intenția fondatorilor de a oferi cititorilor un ziar modern, integrat în peisajul presei românești transilvănene. Toate informațiile acumulate în cadrul muncii de cercetare, inedite sau cunoscute deja, se integrează în efortul general al istoricilor de a reda tinerei generații istoria zbuciumată a Bisericii Române Unite cu Roma.

O istorie adevărată, bazată strict pe documente și informații verificabile, este necesară pentru contracararea oricăror atentate împotriva istoriei adevărate a poporului român, istoria Bisericii Unite fiind parte integrantă a acesteia.

BIBLIOGRAFIE

IZVOARE INEDITE

Arhivele Naționale ale Statului, Direcția județeană Alba

1. Fond Redacția ziarului Unirea, nr.1/1900.
2. Fond Redacția ziarului Unirea, nr.2/1922-1934.
3. Fond Redacția ziarului Unirea, nr.3/1927-1944.
4. Fond Redacția ziarului Unirea, nr.4/1927-1945.
5. Fond Redacția ziarului Unirea, nr.5/1939-1945, *Registrul abonaților*.
6. Fond Mitropolia Română Unită, Blaj, nr.4591/1890, nr. Inv.1372, *Lista documentelor*.
7. Fond Mitropolia Română Unită, Blaj, nr. 1/1891, nr. Inv. 357.
8. Fond Mitropolia Română Unită, Blaj, nr.82/1890, *Registru de evidență*.
9. Fond Mitropolia Română Unită, Blaj, nr. Inv. 96, *Cabinetul mitropolitului*.
10. Fond Mitropolia Română Unită, Blaj, nr.325/12/1890-1848, *Acte inventariate*.
11. Fond Mitropolia Română Unită, Blaj, nr.84/1891.
12. Fond Mitropolia Română Unită, Blaj, nr.102.
13. Fond Tipografia Seminarului Blaj, nr.305/nr. Inv. 1102.
14. Fond Tipografia Seminarului Blaj, nr.12/1904-1933.

Arhivele Naționale ale Statului, Direcția județeană Cluj

1. Fond Colecția opere Blaj *ACTE CULTURALE*, 52-1915, *Statutul Societății de editare <<Unirea>> Blaj*.
2. Fond personal Augustin Bunea, 17 – *Corespondență primită*.
3. Fond personal Izidor Marcu, 13/1890, *Documente rezultate din activitatea desfășurată la ziarul <<Unirea>>*.

IZVOARE EDITE

1. Colecția ziarului *Unirea*, din anul 1891 până în anul 1918.
2. Alecsandri, Vasile, textul *Imnului regal roman*, în *Unirea*, An XXVIII, nr.de propagandă 24, 12 dec. 1918, p.1.
3. Agârbiceanu, Ion, *În jurul celei mai arzătoare chestiuni*, în *Unirea*, An XXI, nr.49, 17 iun. 1911.
4. Agârbiceanu, Ion, *De la țară*, în *Unirea*, An XV, nr.45, 28 oct. 1905.
5. Agârbiceanu, Ion, *Să ne întărim credința*, în *Unirea*, An XIX, nr.14, 10 apr. 1909.
6. Antoniu Szuszai, *Despre viața curată. Îndreptar pentru tinerii culți*, trad. de Emil Tatar, în *Unirea*, An XXIII, nr.9, 30 ian. 1913.
7. Argeșan, Constantin, *Cântec*, în *Unirea*, An XXI, nr.68, 8 aug. 1911.
8. Bălan, Ioan, *Concepțiunea nepătată*, în *Unirea*, An XIV, nr.50, 10 dec. 1904.
9. Bărbulescu, Alexandru, *Cestiuni liturgice*, în *Unirea*, An XIV, nr.32, 6 aug. 1904.

10. Bărbulescu, Alexandru, *Catehizarea*, în *Unirea*, An XV, nr.10, 11 mar. 1905.
11. Belu, Ion, *Codex Iuris Canonici*, în *Unirea*, An XXVIII, nr.55, 7 sept, 1918.
12. Belu, Ion, *În jurul jertfei liturgice*, în *Unirea*, An XXV, nr.86, 2 sept. 1915.
13. Bologa, P. Atanasiu, *La îmbunătățirea Unirei*, în *Unirea*, An XXI, nr.6, 11 feb. 1911.
14. Borza, Alexandru, *Diciosânmartinul în haine de sărbătoare*, în *Unirea*, An XXVIII, nr.de propagandă 2, 14 nov. 1918.
15. Borza, Alexandru, *Florile Junnanului*, în *Unirea*, An XXVI, nr.11, 3 feb. 1916.
16. Borza, Alexandru *Plantele de leac*, în *Unirea*, An XXVI, nr.37, 11 apr. 1916.
17. Borza, Alexandru, *Excursia cercetașilor noștri*, în *Unirea*, An XXVI, nr.58, 8 iun. 1916.
18. Borza, Alexandru, *Arbori istorici*, în *Unirea*, An XXVI, nr.59, 10 iun. 1916.
19. Borza, Alexandru, *Din istoria pâinii*, în *Unirea*, An XXVI, nr.70, 11 iul. 1916.
20. Borza, Alexandru, *În loc de tutun*, în *Unirea*, An XXVII, nr.57, 27 sept. 1917.
21. Borza, Alexandru, *Toamna*, în *Unirea*, An XXVIII, nr.2, 14 nov. 1918.
22. Brânzeu, Nicolae, *Chestia catehizării*, în *Unirea*, An XX, nr.35, 27, aug. 1910.
23. Brânzeu, Nicolae, *Studii critice din sfera teologiei dogmatice*, în *Unirea*, An IX, nr.9, 6 mar. 1909.
24. Brânzeu, Nicolae, *Exerciții spirituale pentru preoți*, în *Unirea*, An XXI, nr.18, 23 mar. 1911.
25. Brânzeu, Nicolae, *Predica românească-note*, în *Unirea*, An XXI, nr.24, 6 apr. 1911.

26. Bunea, Augustin, *Cuvântare funebră*, în *Unirea*, An III, nr.18, 6 mai 1893.
27. Bunea, Augustin, *Cuvânt funebru*, în *Unirea*, An VI, nr.25, 20 iun. 1896
28. Bunea, Augustin, *Baron David Urs de Marginea*, în *Unirea* nr.39/18.09.1897.
29. Bunea, Augustin, *Discurs funebru*, în *Unirea*, An VIII, nr.5, 5 feb. 1898.
30. Bunea, Augustin, *Date statistice și limba română*, în *Unirea*, An XXI, nr.68, 8 aug. 1911.
31. Bunea, Augustin, *Colecta Cruceriului*, în *Unirea*, An I, nr.16, 18 apr. 1891.
32. Bunea, Augustin, *Timotei Cipariu*, în *Unirea*, An XV, nr.7/1905.
33. Buzilă, Ștefan, *Păstorul sufletesc și săvârșirea funcțiunilor sacre*, în *Unirea*, An XV, nr.21, 27 mai 1905.
34. Ciura, Alexandru, *România Mare*, în *Unirea*, An XXVIII, nr.de propagandă 17/ 1918.
35. Ciura, Alexandru, *Coroana Română*, în *Unirea*, An XXVIII, nr.de propagandă 24/ 1918.
36. Ciura, Alexandru, *România Mare*, în *Unirea*, An XXVIII, nr.de propagandă 17, 3 dec. 1918.
37. Ciura, Alexandru, *Coroana Română*, în *Unirea*, An XXVIII, nr.de propagandă 24, 12 dec. 1918.
38. Ciura, Alexandru, *Icoane din Seminar-meditații*, în *Unirea*, An X, nr.51, 22 dec. 1900.
39. Câdea, Romulus, *Patriarhul Miron Cristea*, în *Candela*, An XXXVI, nr.3-7, 1925.
40. Coltor, Ioan, *Adunarea dela Alba-Iulia*, în *Unirea*, An XXVIII, nr.de propagandă 19-20, 7 dec. 1918.
41. Coltor, Ioan, *Benedict XV*, în *Unirea*, An XXIV, nr.91, 5 sept. 1914.

42. Criste, Vasiliu, Predica în biserică, în *Unirea*, An XIII, nr.12/1903.
43. Cunțanu, Dimitrie, *Cântările bisericesci după melodiile celor Opt-Glasuri ale sfintei biserici ortodoxe, culese, puse pre note și arangeate de Dimitrie Cunțanu*”, în *Unirea*, An I, nr.2, 10 ian. 1891.
44. Deac, Traian, *Rit, tipic*, în *Unirea*, An XII, nr.46, 15 nov. 1902.
45. Domșa, C. Aurel, *Serbările jubiliare ale Preparandiei din Blaj*, în *Unirea*, An XXV, nr.102, 19 oct. 1915.
46. Domșa, C. Aurel, *Pentru Telegraful Român*, în *Unirea*, An VII, nr.43, 16 oct. 1897.
47. Domșa, C. Aurel, *Poetul Coșbuc*, în *Unirea*, An VII, nr.52, 18 dec. 1897.
48. Domșa, C. Aurel, *Povestea unei corone de oțel*, în *Unirea*, An IX, nr.37, 16 sept. 1899.
49. Domșa, C. Aurel, *Epistolă deschisă*, în *Unirea*, An X, nr.17, 28 apr. 1900.
50. Domșa, C. Aurel, *Lanțuri de scrisori*, în *Unirea*, An X, nr.20, 19 mai 1900.
51. Domșa, C. Aurel, *Despre foloasele cetirii cărților bune*, în *Unirea*, An XV, nr.17, 29 apr. 1905.
52. Domșa, C. Aurel, *Dor de țară*, în *Unirea*, An X, nr.38, 18 sept. 1900.
53. Domșa, C. Aurel, *Aniversară*, *Unirea*, An XII, nr.19, 10 mai 1902.
54. Domșa C., Aurel, *Aniversară*, în *Unirea*, An XVI, nr.21/1906.
55. Domșa C., Aurel, *Din parlament*, în *Unirea*, An XVI, nr.24/1906.
56. Domșa, C. Aurel, *Aniversară*, în *Unirea*, An XVI, nr.21, 19 mai 1906.

57. Domșa, C. Aurel, *Din parlament*, în *Unirea*, An XVI, 9 iun. 1906.
58. Domșa, C. Aurel, *Viena și maghiarii*, în *Unirea*, An XVI, nr. 25, 16 iun. 1906.
59. Domșa, C. Aurel, *Procesele noastre*, în *Unirea*, An XVI, nr.43, 24 nov. 1906.
60. Domșa, C. Aurel, *Anul al XVII.*, în ziarul *Unirea*, An XVII, nr 2, 19 ian.1907.
61. Domșa, C. Aurel, *Polonyi Geza*, în *Unirea*, An XVII, nr.4, 2 feb. 1907.
62. Georgescu, Ioan, *Despre suflet*, în *Unirea*, An XXIII, nr. 114/1913.
63. Georgescu, Ioan, *Despre suflet*, în *Unirea*, An XXIII, nr.114, 11 nov. 1913.
64. Georgescu, Ioan , *Despre iad*, în *Unirea*, An XXIII, nr.132, 30 dec. 1913.
65. Georgescu, Ioan, *Ce nenorocire e păcatul*, în *Unirea*, An XXIII, nr.130, 25 dec. 1913.
66. Georgescu, Ioan, *Obiecțiuni contra moralei creștine*, în *Unirea*, An XXVII, nr.19, 14 apr.
67. Georgescu, Ioan, *Despre ascultarea Sfintei Liturghii*, în *Unirea*, An XXIV, nr.7, 27 ian. 1914.
68. Georgescu, Ioan, *Momente din viața Bisericii Unite în ultimii zece ani (1918-1928)*, în *Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul, 1918-1928*, vol.II.
69. Georgiu, Ioan, *Circular către clerul din întreaga dieceză*, în *Unirea*, An XXVII, nr.74-75, 11 dec. 1917.
70. Grama, Alexandru, *Limba română în Seminarile teologice*, în *Unirea*, An I, nr.46, 14 nov. 1891.
71. Hodoș, Alexandru, *Știi românește?*, în *Unirea*, An XXIII, nr.111, 1 nov. 1913..
72. Hossu, Vasile, *Seminarul Văncean de băieți*, în *Unirea*, An III, nr.28, 15 iul. 1893.

73. Hossu, Vasile, *Internatul Vancea de băieți*, în *Unirea*, An VII, nr.29, 10 iul. 1897.
74. Hossu, Vasile, *Papa Benedict XV*, în *Unirea*, An XXIV, nr.95, 19 sept. 1914.
75. Hossu, Vasile, *Dr.Teodor Mihali*, în *Unirea*, An XXIV, nr.117, 12 nov. 1914.
76. Hossu, Vasile, *Catedrala Sfintei Treimi*, în *Unirea*, An XX, nr.38, 18 sept. 1900.
77. Hossu, Vasile, *Fondul cultural al diecezei de Lugoj*, în *Unirea*, An XXI, nr.2, 13 ian. 1911.
78. Hossu, Vasile, *Cuvântul păcii*, în *Unirea*, An XIV, nr.2, 14 ian. 1904.
79. Hossu, Vasile, *Din Dieceza de Lugoj*, în *Unirea*, An XXII, nr.60, 11 iun. 1912.
80. Hossu, Vasile, *Instalarea episcopului de Gherla*, în *Unirea*, An XXII, nr.88, 22 aug. 1912.
81. Hossu, Vasile, *Epistola pastorală*, în *Unirea*, An XXVIII, nr.1, 3 ian. 1918.
82. Hossu, Vasile, *Raport*, în *Unirea*, An VII, nr.14, 3 apr. 1897.
83. Hossu, Vasile, *Grădinile și asilele de copii*, în *Unirea*, An I, nr.1, 3 ian. 1891 .
84. Hulea, Ovidiu, *Vânătorii-regiment I al Majestății Sale Regelui Ferdinand – la Blaj*, în *Unirea*, An XXVIII, nr.de propagandă 30/1918.
85. Hulea, Ovidiu, *Jurământul Blăjenilor*, în *Unirea*, An XXVIII, nr.de propagandă 6, 19 nov. 1918.
86. Hulea, Ovidiu, *Fire albe de beteală*, în *Unirea*, An XXV, nr.74, 27 iul. 1915.
87. Hulea, Ovidiu, *Faust plânge*, în *Unirea*, An XXV, nr.87, 4 sept. 1915.
88. Hulea, Ovidiu, *Sonet*, în *Unirea*, An XXV, nr.92, 18 sept. 1915.

89. Hulea, Ovidiu, *În asteptare*, în *Unirea*, An XXIII, nr.98, 2 oct. 1913.
90. Hulea, Ovidiu, *Despărțire*, în *Unirea*, An XXIII, nr.109, 28 oct. 1913.
91. Hulea, Ovidiu, *Tu mângâiere tuturor ne dai*, în *Unirea*, An XXIV, nr.58, 13 iun. 1914.
92. Hulea, Ovidiu, *Îndurerat apostol*, în *Unirea*, An XXV, nr.33, 3 apr. 1915.
93. Hulea, Ovidiu, *Carpaților gătiți-vă-n mărire*, în *Unirea*, An XXVIII, nr.de propagandă 1, 12 nov. 1918.
94. Hulea, Ovidiu, *Nu vom uita*, în *Unirea*, An XXVIII, nr.de propagandă 3, 15 nov. 1918.
95. Hulea, Ovidiu, *Odă*, în *Unirea*, An XXVIII, nr. de propagandă 15-16, 1 dec. 1918.
96. Hulea, Ovidiu, *Al nostru ești pe veci de-acum*, în *Unirea*, An XXVIII, nr.de propagandă 19-20, 7 dec. 1918.
97. Hulea, Ovidiu, *Zile de praznic*, în *Unirea*, An XXVIII, nr.de propagandă 33-34, 25 dec. 1918.
98. Hulea, Ovidiu, *E sărbătoare*, în *Unirea*, An XXII, nr.2, 6 ian 1912.
99. Hulea, Ovidiu, *La râul Vavilonului*, în *Unirea*, An XXII, nr.38, 11 apr. 1912.
100. Hulea, Ovidiu, *Hristos A Înviat!*, în *Unirea*, An XXII, nr.39, 13 apr. 1912.
101. Hulea, Ovidiu, *La revedere*, în *Unirea*, An XXII, nr.77, 23 iul. 1912.
102. Hulea, Ovidiu, *Vânătorii-regiment I al Majestății Sale Regelui Ferdinand la Blaj*, în *Unirea*, An XXVIII, nr. de propagandă 30, 17 feb. 1918.
103. Iancu, Liviu, *Uniformizarea ceremoniilor sacre și Tipicul bisericesc*, în *Unirea*, An XXV, nr.27, 18 mar.1915.

104. Iuga, Cl. Iustin, *Resignare*. Vezi *Unirea*, An IX, nr.52, 30 dec.1899.
105. Iuniu, Brut Micu, *Programul consacării Ilustrității Sale Domnului Dr.Iuliu Hossu episcopul ales Greco-catolic roman al Gherlei*, în *Unirea*, An XXVII, nr.73, 3 dec. 1917.
106. Izidor, Marcu, *Dr.Vasile Hossu și fondarea ziarului Unirea*, în *Unirea*, An XXVI, nr.8, 27 ian. 1916.
107. Lansing, Robert, *Notă adresată reprezentantului guvernului român la Washington*, în *Unirea*, An XXVIII, nr.de propagandă 1/1918.
108. Laurean, Luca, *Chemarea preotului*, în *Unirea*, An X, nr.45, 5 nov. 1910.
109. Laurean, Luca, *Chemarea preotului*, în *Unirea*, An XX, nr.45/1910.
110. Lauran, Paul, *Rolul preoteselor în păstoria sufletelor*, în *Unirea*, An XXVIII, nr.38, 22 iun. 1918.
111. Lauran, Augustin, *Faur*, în *Unirea*, An IX, nr.5, 4 feb. 1899.
112. Lauran, A., *Iubileul Episcopului Pavel*, în *Unirea*, An XII, nr.7, 15 feb. 1902.
113. Epaminonda Lucaciu, *Din America*, în *Unirea*, An VII, nr.43, 2 nov.1907.
114. Lupeanu, A. Melin, *Regina Românilor*, în *Unirea*, An XXVIII, nr.de propagandă 29, 17 dec.1918.
115. Maior, Iuliu, *Timotei Cipariu, gazetar*, în *Unirea*, An XXXXV, nr.21/1935.
116. Manciulea, Ștefan, *Contribuția Bucovinei la înzestrarea liceului din Blaj*, în *Cultura creștină*, XVI, 1936, nr.9.
117. Marcu, A. *Chestia ornatelor sacre*, în *Unirea*, An XXIII, nr.120, 27 nov. 1913.
118. Moldovan, Ioan Micu *Timotei Cipariu-date biografice*, în *Unirea*, An XV, nr. festiv, 24 iun. 1905.

119. Moldovan, Ioan Micu, *Unirea și instrucțiunea tinereții*, în *Unirea*, An X, nr.39, 26 sept. 1900.
120. Motru, C.Rădulescu, *Concursul literar*, în *Unirea*, An XI, nr.23, 8 iun. 1901.
121. Muntean, Georgiu, *La reforma Unirei - și iarăși Congrua*, în *Unirea*, An XXI, nr.13, 11 mar. 1911.
122. Munteșcu, B. Vasile, *O cunună pe mormântul protopopului Petru Uilăcan*, în *Unirea*, An XV, nr.46, 18 nov. 1905.
123. Munteanu, George, *Sate și preoți în veacul XX*, în *Unirea*, An XXIII, nr.40, 19 apr. 1913.
124. Murășanu, Teodor, *Poveste*, în *Unirea*, An XXIII, nr.20, 1 mar. 1913.
125. Oppitz, A., *Răsplata păcătosului*, piesă în trei acte, traducere și adaptare de Ioan Baciuc, în *Unirea*, An XII, nr.32, 23 aug. 1902. .
126. Oțoiu, A., *Organizație economică la sate*, în *Unirea*, An XXI, nr.7/1911.
127. Pandrea, Clemente, *Cum trebuie făcută o cateheza bună?*, în *Unirea*, XXIII, nr.28/1913.
128. Pop, Ioan Reteganul, *Căpitanul de bandiți*, în *Unirea*, An XIII, nr.28, 18 iul. 1903.
129. Pop, Simeon Mateiu, *Cercular către întregul clerul arhidieceza*, în *Unirea*, An XXVIII, nr.5, 22 ian.1918.
130. Pop. Ștefan Cicio, *Către națiunea Română*, în *Unirea*, An XXVIII, nr.de propagandă 2, 14 nov. 1918.
131. Pop, Ștefan Cicio, G. Crișan, *Către popoarele lumii*, în *Unirea*, An XXVIII, nr.de propagandă 9, 23 nov. 1918.
132. Popa, Septimiu, *Unitate în rit și disciplină*, în *Unirea*, An XXII, nr.37, 6 apr. 1912.
133. Prie, Octavian, *Unire necondiționată*, în *Unirea*, An XXVIII, nr.de propagandă 18, 4 dec.1918.

134. Prie, Octavian, *Wilson*, în *Unirea*, An XXVIII, nr.de propagandă 37, 28 dec. 1918.
135. Prie, Octavian, *Germania*, în *Unirea*, An XXV, nr.2, 5 ian. 1915.
136. Prie, Octavian, *Unirea –de zi*, în *Unirea*, An XXI, nr.19, 22 feb. 1911. .
137. Prie, Octavian, *Unitatea națională*, în *Unirea*, An XXVIII, nr.de propagandă 10, 24 nov. 1918.
138. *Presa literara românească*. Articole de ziare și reviste (1789-1948), vol. I (1789-1901), Studii și documente, Ediție în două volume, note, bibliografie și indici de I. Hagi, cu o introducere de D. Micu.
139. Rus, Anton, *Presa periodică blăjană (1838-1948)*, în *Astra Blăjană*, an XI, nr.1 (42/2007).
140. Sabău, Nicolae, *Contribuții la cunoașterea pictorului Octavian Smigelschi*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series Historia*, Fasc.1, 1972.
141. Samurçaș, Al.Tzigara, *Chestiunea picturii bizantine*, în *Unirea*, An XXIV, nr.69, 11 iul. 1904, și în *Unirea*, An XXIV, nr.70, 14 iul.1914.
142. Seche, Carol, *Fabulă*, în *Unirea*, An XXI, nr.39, 20 mai 1911.
143. Simu, George, *Noapți de iarnă*, în *Unirea*, An II, nr.53, 31 dec.1892, p.421.
144. Szmigelschi, *O scire senzațională*, în *Unirea*, An IX, nr.8, 25 feb. 1899.
145. Smigelschi, Victor, *Unirea –de zi*, în *Unirea*, An XXI, nr.33, 4 mai 1911.
146. Szmigelschi, Victor, *Edițiunea nouă a sântei Scripturi*, în *Unirea*, An II, nr.51, 17 decembrie 1892.
147. Szmigelschi, Victor, *Unirea credinței-cerând*, în *Unirea*, An XX, nr.38, 18 sept. 1900.

148. Szmigelschi, Victor, *Cestiunea duelului în delegațiunea austriacă*, în *Unirea*, An XI, nr.25, 22 iun. 1901.
149. Szmigelschi, Victor, *Cuvântare funebră*, în *Unirea*, An XIX, nr.48, 11 dec. 1909.
150. Suciu, Petru, *Un nou scriitor – Emil Gârleanu*, în *Unirea*, An VII, nr.43, 2 nov. 1907.
151. Suciu, Petru, *Zile de sărbătoare*, în *Unirea*, An XIII, nr.22/1903.
152. Suciu, Petru, *Cât e de mare România mare?*, în *Unirea*, An XXVIII, nr.de propagandă 18, 4 dec. 1918.
153. Suciu, Vasile, *Cercular către veneratul cler al Arhidiecezei gr.-cat. Române de Alba-Iulia și Făgăraș*, în *Unirea*, An XXVIII, nr.de propagandă 15-16, 1 dec. 1918, p.2.
154. Suciu, Vasile, *Discurs funebral la moartea lui George Munteanu*, în *Unirea*, An XV, nr.35, 13 apr. 1915.
155. Suciu, Vasile, *Cuvânt funebru*, în *Unirea*, An XXVIII, nr.6, 26 ian. 1918.
156. Suciu, Vasile, *Predica funebrală*, în *Unirea*, An XXVIII, nr.32, 25 mai 1918.
157. Suciu, Vasile, *Cercular către veneratul cler*, în *Unirea*, An XXVIII, nr. de propagandă 15-16, 1 dec. 1918.
158. Suciu, Vasile, *Scriitori străini despre trecutul nostru*, în *Unirea*, An XXVI, nr.41, 22 apr.1916.
159. Suciu, Vasile, *Evanghelia vieții-cugetări de Paști*, în *Unirea*, An XXVII, nr.19, 14 apr. 1917.
160. Suciu, Vasile, *Afaceri scolastice*, în *Unirea*, An XII, nr.22, 31 mai 1902.
161. Suciu, Vasile, *Spiritismul*, în *Unirea*, An XVI, nr.46, 10 nov. 1906.

162. Suciu, Vasile, *Ce vrea Gazeta*, în *Unirea*, An XIX, nr.45, 20 nov. 1909.
163. Suciu, Petru, *Zile de sărbătoare*, în *Unirea*, An XIII, nr.22/1903.
164. Știrban, Marcel, *Drumul spre Marea Unirea a trecut prin fața altarelor și a Catedralelor*, în *Tribuna*, nr.48, 1990.
165. Tatai Baltă, Cornel, în lucrarea *Din activitatea lui Timotei Cipariu ca director al gimnaziului din Blaj*, în *Apulum*, XIV, 1976,
166. Vulvan, Iosif, *Ramuri din Sarmisegetusa pe columna lui Traianu*, în *Unirea*, An III, nr.17, 29 apr. 1893.
167. Vulcan, Iosif, *Sore de ploe-comedie într-un act*, în *Unirea*, An VIII, nr.18, 7 mai 1898.

DICȚIONARE

1. Academia Republicii Socialiste Române, *Dicționar Enciclopedic Român*, Editura Politică, București, 1962-1964.
2. Barbosa, Octavian, *Enciclopedia artiștilor români contemporani*, vol.I, București, 1996.
3. *Bibliografie românească modernă (1831-1913)*, prefață de Gabriel Ștrempel, București, Ed.Științifică și Enciclopedică, 1989.
4. *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1998.
5. *Dicționarul artiștilor români contemporani*, București, 1976.
6. Drăgoi, Gabriela, Faifer, Florin, Mănuță, Dan, Teodorescu, Al., Volovici, Leon, Zăstroiu, Remus (coordonatori), *Dicționarul literaturii române de la*

origini până la 1900, București, Editura Academiei, 1979.

7. *Enciclopedia istoriografiei românești*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1978.

8. Hangiu, I., *Dicționar al presei literare românești (1790-1982)*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987.

9. Păcurariu, Mircea, *Dicționarul teologilor români*, <http://biserica.org/WhosWho/DTR/S/VictorSzmigelski.html>.

10. Păcurariu, Mircea, *Dicționarul teologilor români*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1996.

11. Langa, Tertulian, *Dicționar teologic creștin din perspectiva ecumenismului catolic*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1997.

12. Raduică, Georgeta, Răduică, Nicolin, *Dicționarul presei românești: 1731-1918*, București, Editura Științifică, 1995.

PERIODICE

1. *Anuarul Institutului de istorie*, Cluj-Napoca
2. *Annales Universitatis Apulensis, Series Historica*, Alba-Iulia
3. *Apulum*, Alba-Iulia
4. *Biserica Ortodoxă Română*, București
5. *Cultura Creștină*, Blaj
6. *Drapelul*, Lugoj
7. *Familia*, Oradea
8. *Gazeta Transilvaniei*, Brașov
9. *Organul luminării*, Blaj
10. *Gazeta de Duminica*, Zalău
11. *Românul*, Arad

12. *Telegraful Român*, Sibiu
13. *Tribuna*, Sibiu
14. *Tribuna poporului*, Arad

LUCRĂRI GENERALE

1. Antonescu, Nae, *Reviste literare interbelice*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2001.
2. Băiculescu, George; Răduică, G.; Onofrei, N., *Publicații periodice românești (ziare, gazete, reviste), catalog alfabetic: 1907-1918*, București, Editura Academiei Române, 1969.
3. Barbulescu, Mihai, Dennis, Deletant, Keith, Hitchins, Șerban, Papacostea, Pompiliu, Teodor, *Istoria României*, București, Editura Corint, 2002.
4. *Biblia sau Sfânta Scriptură*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1991.
5. Boia, Lucian, *Eugen Brote 1859-1912: destinul frânt al unui luptător național*, București, Editura Humanitas, 2013.
6. Boroș, Ioan, *Ierachia bisericească*, Gherla, 1894.
7. Bota, M. Ioan, *Istoria Bisericii Universale și a Bisericii Românești*, Cluj-Napoca, Casa de editură Viața Creștină, 1994.
8. Brădățeanu, Virgil, *Comedia în dramaturgia românească*, București, Editura Minerva, 1970.
9. Brădățeanu, Virgil, *Mari actori români*, București, Editura Minerva, 1973.

10. Brădățeanu, Virgil, *Istoria literaturii dramatice românești și a artei spectacolelor*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1979.
11. Buteanu, Aurel, *Teatrul românesc în Ardeal și Banat*, Timișoara, 1974.
12. *Carte de rugăciuni și învățătură creștină. Rânduiala cununiei*, Franța, Editura Imprimerie de Busagny a Onsy, 1976.
13. Ciprian, Ghișa, *Biserica Greco-Catolică din Transilvania (1700-1850). Elaborarea discursului identitar*, Cluj-Napoca, 2006.
14. Giuseppe, Dalla Torre, *La citta sul monte, controbuto ad una teoria canonistica sulle relazioni fra Chiesa e Comunita politica*, Roma, Editrice a.v.e., 1966.
15. Cârja, Cecilia, Cârja, Ion, *Despre identitatea răsăriteană a Bisericii Greco-Catolice Române în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Studia Historia*, Ediția Documente privind mișcarea națională a românilor din Transilvania (1881-1891), studiu introductiv de Șerban Poverejean, București, Editura Viitorul Românesc, 1997.
16. *Conciliul Ecumenic Vatican II, Constituții, decrete, declarații*, Nyiregyhaza, 1900.
17. *Concilium Provinciale Primum Provinciae Ecclesiasticae Graeco-Catholicae Alba-Iuliensis et Fogarasiensis, celebrato anno 1872*, Blasiu, 1882.
18. Cheresteșiu, Victor, *Adunarea națională de la Blaj*, București, Editura politică, 1966.
19. Chiorean, Ioan, *Mișcarea națională română din Austro-Ungaria*, Tg-Mureș, Universitatea Petru Maior, 2000.

20. Deac, Mircea, *Lexicon critic și documentar pictori, sculptori și desenatori din România secolele XV-XX*, Editura Medro, 2008.
21. *Documente privind mișcarea națională a românilor din Transilvania (1892-1894)*, București, Ed.Viitorul Românesc, 1994.
22. Fărcaș, Paraschiva, *Reflectarea vieții artistice în periodicele sibiene între anii 1900-1946. Studiu de caz: Luceafărul, Transilvania, Tribuna literară*, Teză de doctorat, coordonator Cornel Tatai-Baltă, Alba Iulia, Universitatea „1 Decembrie 1918”, 2012.
23. Ghomeș, Ileana, *Revista politică și literară. Studiu bibliografic și antologie de texte*, Alba Iulia, Editura Aeternitas, 2006.
24. Glăvan, Eugen, *Asociațiile culturale ale studenților din Monarhia Habsburgică 1890-1918*, Cluj-Napoca, Biblioteca Muzeului Național, nr.XVII, 1998.
25. Halmaghi, Ioan, *Transilvania; „Unirea poporului” (1915-1048)*, Brașov, Editura Lux Libris, 2000.
26. Hitchins, Keith, *Conștiință națională și acțiune politică la românii din Transilvania (1868-1918)*, introducerea și îngrijirea ediției de Pompiliu Teodor, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1992.
27. Hinescu, Ana, Hinescu, Arcadie, *Oamenii de ieri și de azi ai Blajului. Mic dicționar*, Blaj, Editura Eventus, 1994.
28. Hodoș, Nerva, Ionescu, Sadi Al., *Publicații periodice românești (ziare, gazete, reviste) – descriere bibliografică, catalog alfabetic: 1820-1906*, București, Editura Academiei Române, 1913.
29. *Istoria teatrului în România. Vol. I. De la începuturi până în 1948*, București, Editura Academiei R.P.R., 1965.

30. Izidor Mărtincă, *Cultura și educația în Doctrina socială a Bisericii*, București, Editura Universității din București, 2004.
31. Mârza, Iacob, *Aspecte ale sursologiei în Istoria Bisericii Române Unite de Zenovie Pâclișanu, în 300 de ani de la Unirea Bisericii Românești din Transilvania cu Biserica Romei*, Cluj-Napoca, P.U.C, 2000.
32. Moga, Valer, *Astra și societatea 1918-1930*, Cluj-Napoca, P.U.C., 2003.
33. Moisiu, Iuliu, *Românii ardeleni din vechiul Regat și activitatea lor până la războiul reîntregirii neamului*, București, 1929.
34. Negrilă, Iulian, *Istoria presei*, Arad, Editura Multimedia, 1997.
35. Negrilă, Iulian, *Ziarul Românul și Marea Unirea*, București, Editura politică, 1988.
36. Nuțu, Constantin, Tomescu, Mircea, *Contribuții bibliografice privind Unirea Transilvaniei cu România*, București, Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., 1969.
37. Papadima, Ovidiu, *Reviste literare românești din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea*, București, Editura Academiei R.S.R., 1974.
38. Pascu, Ștefan, Miron, Constantinescu, *Desăvârșirea unificării Statului Național Român. Unirea Transilvaniei cu Vechea Românie*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968.
39. Pascu, Ștefan, *Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia*, Cluj, 1968.
40. Păcurariu, Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol.2, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1981.
41. Petcu, Marian, *Tipologia presei românești*, Iași, Institutul European, 2000.

42. Ploscariu, Ioan, *Lanțuri și teroare*, Editura Signata, Timișoara, 1993.
43. Pompiliu, Teodor, Gelu, Neamțu, *Din istoria presei revoluționare românești. Învățătorul poporului (1848)*, în *Studii. Revistă de istorie*, tom. XXI, nr.3, 1968.
44. Pontificium Consilium de Legum Textibus Interpretandis, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium, Auctore Ioannis PP. II promulgatus, Fontium annotatione auctus*, Libreria editrice Vaticana, 1995.
45. Petcu, Marian, *O istorie ilustrată a publicității românești*, București, 2002.
46. Petraru, Gheorghe, *Relațiile Biserică-Stat, istorie și actualitate în Doctrina socială a Bisericii și societatea românească de astăzi*, *Dialog teologic*, An.1, nr.2, Iași, Editura Presa Bună, 1998.
47. Petrescu, Lucian, *Istoria Blajului*, Iași, Editura Dosoftei, 1997.
48. Pierre, Debergé, *Inchiesta sul potere, approccio biblico e teologico*, Torino, Edizione Paoline, 2000.
49. Popeangă, Vasile, *Presa pedagogică din Transilvania 1860-1918*, București, 1966.
50. Popescu-Puțuri, Ion, Deac, Augustin, *1918 Unirea Transilvaniei cu România*, Ediția a III-a revăzută și adăugită, București, Editura Politică, 1978.
51. Pupăză, Paul *Câteva considerații privind opera istorică văzută ca operă literară. Rolul cititorului, în Tineri istorici: Cum scriem istoria? Apelul la științele și dezvoltările metodologice contemporane*, ed Radu Mârza, Laura Stanciu, Alba Iulia, Editura Aeternitas, 2003.
52. Predescu, Lucian, *Enciclopedia României. Cugetarea*, București, Editura Saeculum, 1999.

53. Prunduș, Augustin, Plăianu, Clemente, *Catolicism și Ortodoxie românească- scurt istoric al Bisericii Române Unite*, Cluj-Napoca, Casa de editură Viața Creștină, 1994.
54. *România în timpul Primului război Mondial. Mărturii documentare*, vol.I, 1914-1916, București, Editura Militară, 1996.
55. Sbârnă, Gheorghe, *Marea Unire în Parlamentul României*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2007.
56. Scurtu, Ioan, *Viața cotidiană a românilor în perioada interbelică*, București, 2001.
57. Sinaci, Doru, Arbonie, Emil, *Administrație românească arădeană. Studii și comunicări din Banat-Crișana*, vol. IV, Arad, Editura University Press, 2013.
58. Someșan, Maria, *Începuturile Bisericii Române Unite cu Roma*, București, Editura All Educațional, 1999.
59. Stanciu, Laura, *Despre istoria istoriografiei iluministe central-europene. Direcții-repere- tendințe*, în *Annales Universitatis Apulensis, Series Historica*, 11/I, 2007.
60. Suciu, Dumitru, *Studii privind mișcarea națională a românilor din Transilvania în a doua jumătate a secolului XIX*, Cluj-Napoca, Editura Tribuna, 2004.
61. *Șematismul Veneratului Cler al Arhidiecezei Metropolitane Greco-Catolice Române de Alba-Iulia și Făgăraș pre anul Domnului 1900*, Blaj, Tipografia Seminarului Arhidiecezan, 1900.
62. Tatai-Baltă Cornel, *Blajul în imagini*, Alba Iulia, Editura Altip, 2002.
63. Tatai-Baltă, Cornel, *Interferențe cultural-artistice europene*, Blaj, Editura Astra, 2003.

64. Tăutu, L. Aloisie, *Biserica Română Unită două sute cincizeci de ani de istorie*, Cluj-Napoca, Casa de editură Viața Creștină, 1998.
65. Vasilescu, Stelian, *Publiciști ai Marii Uniri*, Timișoara, Editura Facla, 1988.
66. Vincenzo, Buonomo, *La sefreteria di Stato-competenze nella „funzione” diplomatica*, în *La Curia Romana nella Cost.Ap.”Pastor Bonus”*, *Studi Giuridici XXI*, Citta del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 1990.
67. William A., Bleiziffer, *Incidența Conciliului Vatican II asupra Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Catholica*, III, 3/2005.

LUCRĂRI SPECIALE

1. Antonescu, Nae, *Reviste din Transilvania*, Oradea, Biblioteca revistei *Familia*, 2001.
2. Bleiziffer, William, *Chestiunea politică și Biserica. O abordare canonică*, în volumul *Studii canonice: implicații intra și extra ecleziale*, Tg-Lăpuș, Galaxia Gutenberg, 2010.
3. Cârja, Ion, *Biserică și societate în perioada păstoririi Mitropolitului Ioan Vancea (1869-1892)*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2007.
4. Chituță, Alexandru Constantin, *Pictorul Octavian Smigelschi luminează viața în veșnicie*, Sibiu, Editura Astra Museum Editura Universității Lucian Blaga, 2012.
5. Cionca, Oana, *Soldații în armata austro-ungară și imaginea soldatului în presa transilvăneană*, Alba Iulia, Lucrare master, coordonator Laura Stanciu, Universitatea „1 Decembrie 1918”, 2011-2012.

6. Comșa, Nicolae, Teodor, Seiceanu, *Dascălii Blajului*, București, Editura Demiurg, 1994.
7. Cipariu, Timotei, *Principii de limbă și scriptură*, Blaj, Tipografia Seminarului, 1866.
8. Chețianu Ambrozie, *Istoria naturală și muzeul de la scolele din Blaș*, Blaj, Tipografia Seminarului Arhidiecezan, 1902.
9. Curticăpeanu, Vasile, *Mișcarea culturală românească pentru Unirea din 1918*, București, Editura Științifică, 1968.
10. Drașovean, Marius, *Difuziunea reclamelor bisericești în paginile ziarului greco-catolic Unirea în intervalul 1897-1938*,
http://www.mnuai.ro/docs/apulum/articole/42_29_M...
11. Drăghită, Zevedei-Ioan, *Muzeul și patrimoniul cultural la Blaj (1949-1918), între educație și identitate națională*, Alba Iulia, Editura Altip, 2007.
12. Georgescu, Ioan, *Episcopul M. Pavel*, Oradea, 1937.
13. Georgescu, Ioan, *Momente din viața Bisericii Unite în ultimii zece ani (1918-1928), în Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul, 1918-1928*, vol.II., Oradea, Editura Grafika, 1942.
14. Georgescu, Ioan, *Mitropolitul Ioan Vancea la 50 de ani de la moartea lui*, Nagyvarad, Tipografia Grafika, 1942.
15. Ciprian, Ghișa, *Episcopia Greco-Catolică de Făgăraș în timpul păstoririi lui Ioan Lemeni (1832-1850)*, Cluj-Napoca, 2007.
16. Gronschi, Melania, *Pregătirea și desfășurarea Marii Adunări Naționale de la Alba-Iulia oglindită în ziarul <<Unirea>> din Blaj*, în *Apulum*, XIX, 1981.
17. Iorga, Nicolae, *Istoria presei românești. De la primele începuturi până la 1916*. Cu o privire asupra

- presei românești din zilele noastre de C. Bacalbașa, președintele Sindicatului Ziariștilor, București, 1922.
18. Joe Gherman, *Viața și opera lui Iacob Mureșianu*, Cluj, 1933.
19. Lascu, Viorica, Marcel Știrban, *Consiliul Național Român din Blaj (1918-1919)*, vol.I, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1978.
20. Lăptoiu, Negoită, *Incursiuni în plastica transilvană*, Cluj-Napoca, 1981.
21. Lăptoiu, Negoită, *Eugen Gâscă*, București, 1984.
22. *Legea 272/2004 privind protecția și promovarea dreptului copilului*, Monitorul Oficial, Partea I, nr.557/23.06.2004.
23. Lupeanu – Melin, Alexandru, *Evocări din viața Blajului*, Blaj, Editura Buna Vestire, 1999.
24. Manciulea, Ștefan, *Istoria Blajului*, Blaj, Editura Astra, 2001.
25. Manciulea, Ștefan, *Muzeul Blajului*, Blaj, 1940.
26. Manciulea, Ștefan, *Aici e pământul sfânt al Blajului*, ediție și prefață de Ioan Buzași și Ioan Mitrofan, Blaj, 2003.
27. Mârza, Iacob, *Politică și cultură în Transilvania, în Vormarz: cazul profesorului Ioan Russu în Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică. Istorie și spiritualitate. Școlile greco-catolice ale Blajului – 250 de ani de credință și cultură*, Blaj, Editura Buna Vestire, 2004.
28. Mârza Iacob, *Școala și națiune. (Școlile de la Blaj în epoca renașterii naționale)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1987.
29. Mârza, Iacob, *Materiale didactice pentru liceul din Blaj (1835)*, în *Apulum*, XXII, 1984.
30. Merișescu, Gheorghe, *Muzicieni ardeleni*, București, Editura Muzicală, 1966.

31. Muntean, Iuliu Vasile, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, traducere, Cluj-Napoca, Editura Universitară Cluj, 2001.
32. Neș, Teodor, *Oameni din Bihor (1848-1918)*, Oradea, Tipografia Diecezană, 1937.
33. Oancea-Raica, Claudia, *Cultură și literatură în presa blăjeană interbelică*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2010.
34. Olănescu, Dimitrie, *Teatrul la români*, București, Editura Eminescu, 1981.
35. Pascu, Ștefan, Popescu-Puțuri, Ioan, *1918 la Români. Documentele Unirii*, vol.VIII-X, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989.
36. Pop, Ninuca Oșanu, Chircoiaș, Mihai, Bularcă, Ana Maria, *Sigismund Toduță: destăinuiri*, documente, cap.3, Cluj-Napoca, Casa cărții de știință, 2008.
37. Popa, Mircea, Tașcu, Valentin, *Istoria presei literare românești din Transilvania*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1980.
38. Popa, Mircea, *Presa și ideea națională*, Alba Iulia, Universitatea „1 Decembrie 1918”, 2000.
39. Popa, Mircea, Tașcu, Valentin, *Istoria presei literare românești din Transilvania de la începuturi până în 1918*, Cluj-Napoca, Editura Tritonic, 2003.
40. Radu, Iacob, *Octavian Smigelschi, Însemnări, Biserica Sf.Uniri din Tâmpăhaza-Uifalău*, Oradea-Mare, 1911.
41. Russu, Sorin Valer, *Ziarul „Unirea” de la Blaj (1891-1918) prezentare generală*, Tg-Lăpuș, Editura Galaxia Gutenberg, 2012.
42. Russu, Sorin Valer, *Relația dintre Statul Român și Biserica Unită cu Roma, Greco-Catolică. Evoluții post-comuniste*, Tg-Lăpuș, Editura Galaxia Gutenberg, 2012.

43. Rusu, Ioan Abrudeanu, *Înalt Prea Sfinția Sa Patriarhul României, Dr.Miron Cristea.Omul și faptele*, București, 1929.
44. Sbârcea, George, *Tiberiu Brediceanu în slujba muzicii românești*, București, Editura Muzicală a Compozitorilor din Republica Socialistă România, 1967.
45. Sigmirean, Cornel, *Intelectualitatea ecleziastică Preoții Blajului (1806-1948)*, Tg-Mureș, Editura Universității Petru Maior, 2007.
46. Sigmirean, Cornel, Szögi, László, *Studenți români din Transilvania la universitățile din Europa în secolele XVI-XX*, Tg-Mureș, Editura Univesității Petru Maior, 2011.
47. Sima, Ana Victoria, *Despre inovațiile latine introduse în Biserica română Unită la jumătatea secolului al XIX-lea*, în Constantin Bărbulescu et al. (eds.), *Identitate și alteritate 5. Studii de istorie politică și culturală*, Cluj-Napoca, 2011.
48. Solomon, Adrian, *Iacob Mureșianu și Blajul*, Blaj, 2007.
49. Tatai-Baltă, Cornel, *Secvențe din arta plastică blăjeană,(sec.XVIII-XX)*, Blaj, 1993.
50. Tatai-Baltă, Cornel, *Pagini de artă românească*, Blaj, 1998.
51. Tatai-Baltă, Cornel, *Din arta și cultura Blajului*, Alba Iulia, Editura Altip, 2000.
52. Tatai-Baltă, Cornel, *Scrieri despre artă*, Alba Iulia, Editura.Altip, 2005.
53. Tatai-Baltă, Cornel, *Ipostaze cultural-artistice*, Alba Iulia, Editura Altip, 2007.
54. Tatai-Baltă, Cornel, Mârza, Iacob, *Obiecte cu valoare de patrimoniu într-un inventar de la Blaj din 1781*, în *AIACN*, XXV, 1982, pp.265-273.

55. *Teatrul Național Lucian Blaga*, <http://www.teatrul-lucian-blaga.ro/Documente>

HtIml.aspx?keyword=istoric.

56. Pompiliu, Teodor, *Introducere în istoria istoriografiei din România*, Cluj-Napoca, Editura Accent, 2002.

57. Vătășianu, Virgil, *Octavian Smigelschi*, București, Editura Meridiane, 1982.

STUDII ȘI ARTICOLE

1. Basarab, Moldoveanu, *Biblioteci parohiale populare*, în *Vestitorul*, An VIII, nr.18, 1 oct. 1932.

2. Cândea, Romulus, *Patriarhul Miron Cristea*, în *Candela*, An XXXVI, nr.3-7, 1925.

3. Coșa, Anton, *Eclejia*, în *Lumina creștinului*, numărul din aug.1995.

4. Georgescu, Ioan, *Momente din viața Bisericii Unite în ultimii zece ani (1918-1928)*, în *Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul, 1918-1928*, vol.II.

5. Lazăr, Ioachim, *Tragedia clerului și distrugerile suferite de bisericile românești în timpul revoluției din Transilvania de la 1848-1849*, în *Sargeția*, An XXXII, 2004.

6. Lițiu, Gheorghe, *Episcopul Ioan Ignăție Papp al Aradului (1903-1925)*, în rev. *Mitropolia Banatului*, An XIX, nr.1-3, 1969.

7. Manciulea, Ștefan, *Contribuția Bucovinei la înzestrarea liceului din Blaj*, în *Cultura creștină*, XVI, 1936, nr.9.

8. Petranu, Coriolan, *Muzeele din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, București 1922.

9. Pâclișanu, Zenovie, *Guvernele ungurești și mișcarea memorandistă a Românilor din Ardeal*, în *Revista Fundațiilor Regale*, I, 1934.
10. Pleșa, Ioan, *Societatea de lectură <<Ioan Inocențiu Micu Clain>> a studenților din Blaj* (schiță monografică), în *Apulum*, An XVIII, 1980.
11. *Presa literară românească*. Articole de ziare și reviste (1789-1948), vol. I (1789-1901), Studii și documente, Ediție în două volume, note, bibliografie și indici de I. Hagiu, cu o introducere de D. Micu.
12. Rus, Anton, *Presa periodică blăjană (1838-1948)*, în *Astra Blăjană*, an XI, nr.1 (42/2007).
13. Sabău, Nicolae, *Contribuții la cunoașterea pictorului Octavian Smigelschi*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series Historia*, Fasc.1, 1972.
14. Știrban, Marcel, *Drumul spre Marea Unirea a trecut prin fața altarelor și a Catedralelor*, în *Tribuna*, nr.48, 1990.
15. Tatai Baltă, Cornel, *Timotei Cipariu, animator și sprijinitor al artei românești din Transilvania*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series Historia*, Fasciculus 1, 1974, pp.65-75.
16. Tatai Baltă, Cornel, *Din activitatea lui Timotei Cipariu ca director al gimnaziului din Blaj*, în *Apulum*, XIV, 1976, pp.321-342.
17. Tatai Baltă, Cornel, *Timotei Cipariu, precursor al muzeografeiei românești din Transilvania*, în *Apulum*, XVI, 1978, pp.367-371.
18. Tatai Baltă, Cornel, *Un pictor militant pentru cauza românilor din Transilvania: Anton Zeiler (1874-1856)*, în *Revista Muzeelor și Monumentelor. Muzeu*, 7, 1986, pp.68-74.

19. Tatai Baltă, Cornel, *Episcopul Ioan Inochentie Micu Klein în arta plastică*, în *Cultura creștină*, serie nouă, Anul IV, nr.1, 2000, pp.124-136.
20. Tatai Baltă, Cornel, *Tipografia de la Blaj (1747-1830)*, în *Cultura creștină*, Serie nouă, Anul V, nr. 3-4, 2002, pp.205-221.
21. Tatai Baltă, Cornel, *Covorul cu vulturul din catedrala Blajului*, în vol. *Artă, istorie, cultură. Studii în onoarea lui Marius Porumb*, Cluj-Napoca, Editura Nereamia Napocae, 2003, pp.273-276.
22. Tatai Baltă, Cornel, *Cărți tipărite la Blaj cu ilustrații de Octavian Smigelschi*, în vol. *Studia Blasiensia II. 150 de ani de la înființarea Mitropoliei Române Unite Greco-Catolice la Blaj*, Blaj, Editura Buna Vestire, 2003, pp.449-469.
23. *Teatrul Național Lucian Blaga*, <http://www.teatrul-lucian-blaga.ro/Documente> Htln.aspx?keyword=istoric.
24. Vesa, Pavel, *Episcopii Aradului.1700-2006*, Arad, Editura Galaxia Gutenberg, 2007.

MONOGRAFII, ANTOLOGII, CATALOAGE, ETC

1. Manciulea, Ștefan, *Istoria Blajului. Monografie istorică și culturală*, Ediție îngrijită și prefațată de Mircea Popa, Blaj, Editura Astra, Despărțământul *T.Cipariu*, 2001.
2. Petcu, Marian, *Istoria presei române. Antologie*, București, Editura Tritonic, 2002.
3. Russu, Sorin Valer, *Monografia Parohiei Greco-Catolice Luduș*, Tg-Mureș, Casa de Editură Mureș, 2010.

